

МОДЕЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЗМІСТОВОГО ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОМПОНЕНТІВ НАВЧАННЯ ДИСЦИПЛІН ТЕХНОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ

Будувати навчальний процес ефективно – означає цілісно й у взаємозв'язку застосовувати педагогічні закономірності, що виправдали себе на практиці, принципи й дидактичні правила, творчо використовуючи їх при вирішенні нових завдань у сучасних умовах. На перший план тут виходить пошук необхідних чинників, обставин, умов навчання, що зумовлюють ефективність взаємозв'язку змістового та процесуального компонентів навчання дисциплін технологічного циклу.

Змістовий компонент містить усе те, що становить поняття «зміст освіти», – систему наукових знань, навичок і вмінь, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток здібностей учнів, формування їх світогляду, набуття соціального досвіду, підготовку до суспільного життя і до професійної

діяльності. Нинішній зміст освіти як у загальноосвітній, так і професійній школі передбачає, взагалі кажучи, освоєння учнями і студентами майже всіх основних видів діяльності.

Зміст загальної освіти має відповідати таким вимогам: 1) забезпечення особистісного розвитку учнів у навчально-пізнавальній діяльності; 2) забезпечення загальної та професійної підготовки учнів; 3) урахування реальних можливостей навчального процесу конкретних освітньо-виховних систем; 4) забезпечення єдності навчання, виховання, розвитку і самовдосконалення учнів; 5) підготовка громадян України до майбутньої професійної діяльності та формування активної життєвої позиції.

Удосконалення змісту освіти є пріоритетною державною справою. У зв'язку з цим слід її, по-перше, гуманітаризувати, що передбачає «...інтеграцію різнорідних знань про людину, її мислення, про природу і суспільство, одержаних при вивченні різних навчальних предметів, в єдину наукову картину світу» (С. Гончаренко); по-друге, вдосконалити навчальні програми та навчальні плани; по-третє, забезпечити сучасними методичними розробками та порадами; по-четверте, обґрунтувати сучасні критерії оцінки ефективності навчального процесу.

Операційно-діяльнісний компонент – це організація практичної навчально-пізнавальної діяльності учнів з опанування змісту освіти. Цей компонент є одним із головних складових дидактичного процесу і його можна визначити як процесуальний, методичний. Основні його складові – принципи, методи, форми, засоби навчання. Ефективність цього компонента залежить від активної взаємодії учителів й учнів, встановлення між ними суб'єкт-суб'єктних взаємин. Застосування сучасних діалогічних методів, прийомів, форм педагогічної взаємодії сприяє формуванню таких відносин.

Контрольно-регульовальний компонент спрямований на з'ясування ефективності функціонування всієї моделі навчального процесу, вивчення результативності дій кожного її компонента, своєчасне внесення оптимальних корективів. Контроль здійснюється за допомогою усних, письмових, лабораторних та інших практичних робіт, шляхом проведення іспитів, заліків і опитувань. Суттєву роль має відігравати самоконтроль учнів у формі самоперевірки глибини засвоєння навчального матеріалу, правильності та швидкості виконання вправ, оцінки отриманих відповідей у задачах. Контроль і самоконтроль забезпечують зворотній зв'язок у навчальному процесі – одержання педагогом і учнем інформації про ступінь труднощів, типові недоліки, які зумовлюють необхідність унесення до цього процесу відповідних змін і постійного його вдосконалення.

Основна діяльність учня у навчанні – учіння, є процесом, який визначається цілим набором чинників. Звичайно, його перебіг залежить від тих функцій, які виконує учень у навчальній ситуації, однак при цьому учіння не є довільною конструкцією. Учіння може відбуватися на основі пасивного сприймання і засвоєння тієї інформації, яку презентує учитель, тобто на репродуктивному рівні. Натомість забезпечення особистісної позиції учня у процесі засвоєння знань перетворює його з об'єкта на суб'єкт навчання і

забезпечує перехід до продуктивної діяльності.

Для розгортання повноцінної навчальної діяльності учневі потрібно мати навчально-пізнавальний мотив, повне узагальнене орієнтування в завданні, певну операціональну базу. Всі необхідні компоненти в тій або іншій формі надає вчитель, допомагаючи школяреві їх «привласнити». Однак без активності самого учня, наявності особистісної позиції в навчальному процесі, формування навчальної діяльності не відбувається.

Особистісна позиція учня передбачає не тільки спроможність сприйняття від учителя готових навчальних завдань або мети майбутньої діяльності (знайти спосіб розв'язання проблеми, доказ, спосіб перевірки отриманого результату тощо), але й здатність самостійно визначати й формулювати свої навчальні завдання, що включає у себе: здатність до розуміння й вичленовування навчального завдання, розрізнення способів і результатів у навчальній діяльності, зіставлення декількох способів вирішення, виконання різних видів самоконтролю, навчально-пізнавальне умотивування. При цьому, правильна організація навчальної діяльності має розпочинатися з мотивації учнів, в яку потрібно закласти як змістові аспекти майбутньої діяльності, так і процесуальні. Ефективність взаємозв'язку даних компонентів у структурі навчальної мотивації визначає характер особистісних потреб самих школярів в оволодінні духовним багатством людства на ґрунті даного матеріалу.

Варто врахувати відмінність діяльності, що проходить із домінуванням внутрішньої та зовнішньої мотивації. Залежно від того, яка мотивація домінує у навчанні – внутрішня чи зовнішня, схема структури навчальної діяльності (учіння) має різний вигляд. При домінуванні зовнішніх мотивів створюється неадекватна інвертована предметна структура, об'єкт пізнання з центру уваги учня переміщується на периферію, оскільки навчальна мета та діючий мотив не збігаються. Разом з цілю, зовнішнім стає вчитель як суб'єкт сумісної діяльності та транслятор соціального особистісного сенсу навчання, і стає носієм форм контролю та зовнішнього управління. Саме за наявності сформованої внутрішньої мотивації до діяльності можлива як особистісна позиція учня, так і його повноцінний розвиток у навчанні.

Формування в учнів суб'єктної позиції у навчанні більшість науковців (Ш. Амонашвілі, Г. Балл, І. Зязюн, Л. Кондрашова, Т. Машарова, Є. Степанов, І. Якиманська та інші) пов'язують із особистісно-орієнтованим навчанням і такою його важливим складником як надання учневі реального поля вибору у різних навчальних ситуаціях. Свобода вибору не означає відхилення від нормованої мети та засобів засвоєння знань, а зумовлює перехід до більш раціональної їх системи, яка має краще відповідати цілям розвитку особистості.

Проте, для успішного досягнення цілей цілісного процесу навчання дисциплін технічного характеру, необхідно у його зміст включати не окремі поодинокі елементи, а ситуації в цілому, у яких спрацьовують механізми переходу учня на особистісну позицію у засвоєнні знань і способів їх використання у вирішенні навчальних проблем. Такі механізми за своєю суттю передбачають надання учневі як суб'єкту учіння, широкого поля вибору.